

สุนทรียะ สุนทรียศาสตร์ และสุนทรียภาพนาฏศิลป์ไทยในการแสดงโขน
เรื่องรามเกียรติ์ ชุต พาลีสอนน้อง

ความหมายของสุนทรียะ สุนทรียศาสตร์ และสุนทรียภาพ

สุนทรียะ คือความงาม

สุนทรียศาสตร์ คือศาสตร์ที่เกี่ยวกับความงาม

สุนทรียภาพ คือความรู้สึกในความงาม

วิรุณ ตั้งเจริญ (2546, หน้า 28) ได้กล่าวไว้ว่า สุนทรียะหรือความงาม อาจเป็นความงามของศิลปกรรม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความประณีตงดงามของจิตใจ ความประณีตงดงามของการใช้ชีวิตส่วนตัวและชีวิตส่วนรวม ศิลปกรรม (Fine Arts) ที่หมายความรวมถึงทัศนศิลป์ ดนตรี ศิลปะการแสดง สถาปัตยกรรม วรรณกรรม

สุนทรียศาสตร์ ที่หมายถึงศาสตร์หรือวิชาที่เกี่ยวกับความงาม ตามแนวคิดของชาวตะวันตกแล้ว สุนทรียศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของปรัชญา ปรัชญาตะวันตกที่มีรากเหง้ามาจากปรัชญากรีกโบราณ ปรัชญาที่เป็นการแสวงหาหรือความรักในภูมิปัญญา (Love of Wisdom) ปรัชญากรีกที่มุ่งแสวงหาความจริง ความดี และความงาม การแสวงหาความจริงที่มีวิวัฒนาการมาสู่วิทยาศาสตร์ (Science) ความดีที่เกี่ยวข้องกับ จริยศาสตร์ (Ethics) และความงามที่เกี่ยวข้องกับสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) ปรัชญาหรือ

สุนทรียศาสตร์ที่อาจเป็นเรื่องของความเชื่อ เรื่องของทฤษฎี หรือเรื่องของเหตุผล ในบริบทความคิดใด ความคิดหนึ่ง ในช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่ง หรือของนักปรัชญาหรือของนักสุนทรียศาสตร์คนใดคนหนึ่ง

สุนทรียภาพ ที่หมายถึงความรู้สึกในความงาม ภาพที่งดงามในความคิดหรือภาพของความงามในสมอง (Image of Beauty) ศักยภาพของการรับรู้ความงามที่สามารถสัมผัสหรือรับความงามได้ต่างกัน ความงามที่อาจเกิดจากภาพ จากเสียง จากจินตนาการ จากอักษร หรือประสาทสัมผัสอื่นๆ

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์ คือสาขาปรัชญาที่ว่าด้วยความงาม และสิ่งทั้งามทั้งในงานศิลปะและในธรรมชาติ โดยศึกษาประสบการณ์ คุณค่าของความงาม และมาตรการตัดสินใจว่า อะไรงามหรือไม่งามการตัดสินคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์มีได้ 3 ลักษณะคือ ความสวยงาม ความติดตาติดใจ ความเลอเลิศ นักปรัชญาหลายสำนักได้เสนอทฤษฎีเพื่ออธิบายว่า เพราะเหตุใดจึงมีการตัดสินใจว่า ศิลปะวัตถุประกอบด้วยลักษณะทั้งสามนั้น นักปรัชญาดังกล่าวแบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ

1. กลุ่มอารมณ์นิยม (Emotionalist) อธิบายว่า การตัดสินเกิดจากอารมณ์ที่เก็บกดไว้ในจิตได้สำนึก
2. กลุ่มเหตุผลนิยม (Rationalist) อธิบายว่า การตัดสินเกิดจากการเห็นความกลมกลืนไม่ขัดตา
3. กลุ่มสร้างสรรค์ (Creativist) อธิบายว่า การตัดสินเกิดจากความสามารถสร้างสรรค์ของมนุษย์

สุนทรียศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ประเภทปรัชญาประยุกต์ (applied philosophy) มีการนำหลักปรัชญาบริสุทธิ์ (pure philosophy) มาใช้บ้างในการสอบสวน (inquiry) วิเคราะห์ (analysis) และการวิจัย (research) เกี่ยวกับปัญหาสุนทรียภาพทุกแง่มุมที่มาจากผลงานแหล่งกำเนิด 2 แหล่งด้วยกัน คือ

- สุนทรียภาพจากธรรมชาติ
- สุนทรียภาพจากผลงานศิลปะทุกสาขาวิชา

การนำความรู้สึกถึงสุนทรียภาพที่เกิดจากแหล่งทั้งสอง สุนทรียศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความรู้สึกเชิงนามธรรมที่มีต่อธรรมชาติกับผลงานศิลปะโดยเฉพาะ โดยทั่วไปมักกล่าวว่า สุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับคำว่าความงามนั้น ซึ่งยังมีปัญหาเกี่ยวกับความหมายของคำว่าความงามอยู่บ้าง เพราะถ้าพิจารณาทางอรรถวิภาค (explication) ว่าด้วยเรื่องความหมายของคำที่คลุมเครือ เช่นคำว่า ความงาม หมายถึง งาม ความงาม เป็นทั้งคุณศัพท์และกิริยาวิเศษณ์ [จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525] ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า “มีความหมายถึง งาม สวย ลักษณะที่เห็นที่ฟังแล้วชวนยินดี ชวนฟังพอใจ เช่น ภาพหรือรูปหรือเสียง นอกจากนี้ยังมีความหมายอื่นอีก เช่น ลักษณะสมบูรณ์ : ฝนงาม กำไรงาม และใช้ในคำประชันประชัน ในทางไม่ดี เช่น งามหน้า”

จากคำอธิบายดังกล่าว นอกจากเป็นคุณศัพท์และกิริยาวิเศษณ์แล้ว ความงาม ยังมีความหมายอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากความหมายที่แท้จริงและยังไม่ลึกซึ้งเพียงพอต่อสุนทรียศาสตร์ ดังนั้น

จึงจำเป็นต้องหาคำที่เหมาะสมมาใช้แทนที่ คือ สุนทรีย์ หรือ สุนทรียะ ซึ่งเป็นคุณศัพท์และกิจกรรมพิเศษ เช่นเดียวกับคำว่า งาม ส่วนคำว่า ความงาม ก็มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า สุนทรีภาพ ทั้งสองคำก็นิยมนำมาใช้กับงานศิลปะได้โดยตรง และสามารถเป็นคำศัพท์มาใช้แทนคำว่า ความงาม เพราะว่าหมายถึงความรู้สึกถึงคุณค่าของสิ่งที่งาม เช่น ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของเสียง ถ้อยคำที่ไพเราะและอื่นๆ ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีความหมายตรงกับสุนทรีศาสตร์ซึ่งเป็นวิชาที่ว่าด้วยความนิยมความงาม ดังนั้นเพื่อทำความเข้าใจถ้าหากคำใด หรือข้อความวลีใด ผู้เขียนยกนำของบุคคลอื่นมาอ้างอิง ก็ยังคงคำว่า งาม 3 ความงาม งามนั้นไว้ตามต้นฉบับเดิม ขอให้เป็นที่เข้าใจถึงคำว่างามและความงามนั้นหมายถึง สุนทรียะ และสุนทรีภาพ ซึ่งมีความหมายกว้างขวางมากไม่ใช่หมายถึงความถึงความงามดังที่ใช้กันทั่วไป (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2555, หน้า 27)

ภาพ พญาพาลีและสุครีพ สู้รบกัน

ที่มา : โขนแห่งสยาม 17 สิงหาคม 2553 ณ โรงละครแห่งชาติ

เนื้อเรื่องย่อ การแสดงโขนรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง

“พาลี” หรือชื่อเดิมว่า “กาคาศ” เป็นพญาวานรมีกายสีเขียว โอรสของพระอินทร์กับนางกาลอัจนา เดิมกำเนิดเป็นมนุษย์ แต่ถูกฤๅษีโคดม สามของแม่จับได้ว่าเป็นลูกขี้เลยสาปให้เป็นวานรพร้อมกับน้องชาย คือ “สุครีพ” ซึ่งเป็นโอรสของพระอาทิตย์ทั้งคู่มีศักดิ์เป็นน้ำของหนุมาน เพราะเป็นน้องชายนางสทวามารดาหนุมานซึ่งเป็นบุตรของฤๅษีโคดมกับนางกาลอัจนา

ครั้นพาลีและสุครีพถูกสาปเป็นวานรต้องขัดเซพเนจรอยู่ในป่า พระอินทร์พระอาทิตย์ผู้เป็นบิดาเกิด ความสงสารจึงสร้างเมืองขีดขิน แล้วให้พาลีเป็นเจ้าเมือง สุครีพเป็นอุปราช ต่อมาทั้งสองช่วยยกเขาพระ

สุเมรุที่เอียงทรุดเพราะรามสูรจับอรชุนฟาดที่เหลี่ยมเขา ให้ตั้งตรงได้ดังเดิม พระอิศวรจึงประทานนามพญากากาว่า “พญาพาลีธิดา” และประทานตรีเพชรกับพรว่า ถ้ามีใครมาสู้รบด้วย ก็ให้กำลังลดจากตัวผู้นั้น กึ่งหนึ่งเข้าไปรวมเพิ่มกำลังพาลี พร้อมทั้งฝากผอบใส่นางดาราไปให้สุครีพเป็นรางวัล แต่พระนารายณ์ทูลค้านเกรงจะเกิดเรื่องไม่เหมาะสม พาลีจึงให้คำสัตย์สาบานว่าถ้าไม่เชื่อตรงต่อน้องชาย ขอให้ตายด้วยศรพระนารายณ์ แต่เมื่อกลับไปถึงเมือง พาลีเปิดผอบเห็นนางในนั้นก็หลงรัก ผิดคำสาบานได้นางดาราเป็นชายา

ต่อมาเมื่อกระบือทรพีฆ่าทรพาคือเป็นพ่อแล้ว ก็รู้สึกฮึกเหิมเที่ยวทำรบเหล่าเทวดา แต่ไม่มีใครอยากสู้กับสัตว์เดรฉาน กระทั่งทรพีมาทำสู้พระอิศวร ๆ จึงให้ไปสู้กับพาลี ครั้นทรพีมาสู้กับพาลีตั้งแต่เช้าจนเย็นก็ยังไม่แพ้ชนะ ฝ่ายพาลีจึงออกอุบายให้ไปสู้กันในถ้ำ และให้สุครีพเฝ้าที่ถ้ำาร คอยสังเกตเลือดที่ไหลออกจากถ้ำ ถ้าเห็นเลือดขึ้นเป็นเลือดทรพี แต่ถ้าเลือดใดคือเลือดของตนเอง ให้รีบเกณฑ์วานรชนหินมาปิดปากถ้ำ ปรากฏว่า รบกัน 7 วัน 7 คืน พาลีจึงฆ่าทรพีได้ แต่เทวดาบันดาลให้ฝนตก เลือดทรพีไหลออกมาจึงเจือจางเป็นเลือดใส สุครีพเข้าใจผิดคิดว่าพี่ตาย จึงรีบปิดปากถ้ำตามคำสั่ง พอพาลีออกจากถ้ำได้ก็โกรธ คิดว่าน้องทรยศ จึงขับไล่ออกจากเมือง

ฝ่ายหนุมานเมื่อถวายตัวกับพระรามแล้ว ก็มาชวนสุครีพนำชายาไปอยู่รับใช้พระรามด้วยกัน สุครีพแนะนำให้พระรามไปฆ่าพาลีซึ่งกระทำผิดคำสาบานต้องตายด้วยศรพระนารายณ์ เพื่อยึดเอาไพร่พลของชิตจีนไปต่อสู้อย่างทศกัณฐ์ ส่วนพาลีเมื่อต้องศรพระรามก่อนจะสิ้นชีวิต ได้ฝากสุครีพผู้น้อง ฝากผู้เป็นลูกชาย และหนุมานหลานรัก และนางดารามเหสีรวมทั้งประชากรเมืองชิตจีนทั้งหมดไว้แทบพระบาทของพระราม จากนั้นก็เรียกสุครีพมาสั่งสอนถึงหน้าที่และข้อพึงปฏิบัติในฐานะที่เป็นทหารของพระราม คำสอนดังกล่าวนี้คือเรื่องที่รู้จักกันทั่วไปว่า “พาลีสอนน้อง” ซึ่งมีอยู่หลายสำนวน เช่น โคลงเรื่องพาลีสอนน้อง, ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ ภาค 3 ตอนพระรามได้ชิตจีน, บทละครเรื่องรามเกียรติ์, กลอนเรื่องพาลีสอนน้อง สำนวนที่ 1, กลอนเรื่องพาลีสอนน้อง สำนวนที่ 2 คำสอนของพาลีจากวรรณคดีทั้ง 5 เรื่องที่กล่าวมาแล้วนั้น กล่าวถึงหน้าที่และข้อพึงปฏิบัติในฐานะที่เป็นทหารของพระ ซึ่งส่วนใหญ่มีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกัน

สุนทรียะ สุนทรียศาสตร์ และสุนทรียภาพนาฏศิลป์ไทยที่อยู่ในศิลปะการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง

“โขน” เป็นการแสดงนาฏกรรมชั้นสูงของไทยซึ่งประกอบด้วยศิลปะอันเป็นมรดกสำคัญของชาติหลากหลายแขนงใหญ่ๆ ที่เห็นได้ชัดด้วยกัน 4 ด้านอันได้แก่ วรรณศิลป์ วิจิตรศิลป์ ดุริยางคศิลป์ นาฏศิลป์ เครื่องแต่งกาย เวทีฉาก และอุปกรณ์ที่ประกอบการแสดง ล้วนต้องจัดสร้างขึ้นมาอย่างพิถีพิถัน จึงนับได้ว่าโขนเป็นศิลปะทางการแสดงที่มีสุนทรียภาพคุณค่าและมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมหลากหลายรูปแบบของไทย เป็นจุดศูนย์กลางของการสร้างความสามัคคี และความมั่นคงของประเทศชาติที่เจริญรุ่งเรือง ปรากฏเป็น

ภาพลักษณ์ของศิลปกรรมอันโดดเด่น ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นจารีตแบบแผน และวิถีชีวิตอันดีงามของคนไทยที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน ซึ่งผู้เขียนขอยกตัวอย่างการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ชุด พาลีสอนน้อง มาใช้ประกอบการวิเคราะห์สุนทรียะ สุนทรียศาสตร์ และสุนทรียภาพ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ 4 ด้าน ดังนี้

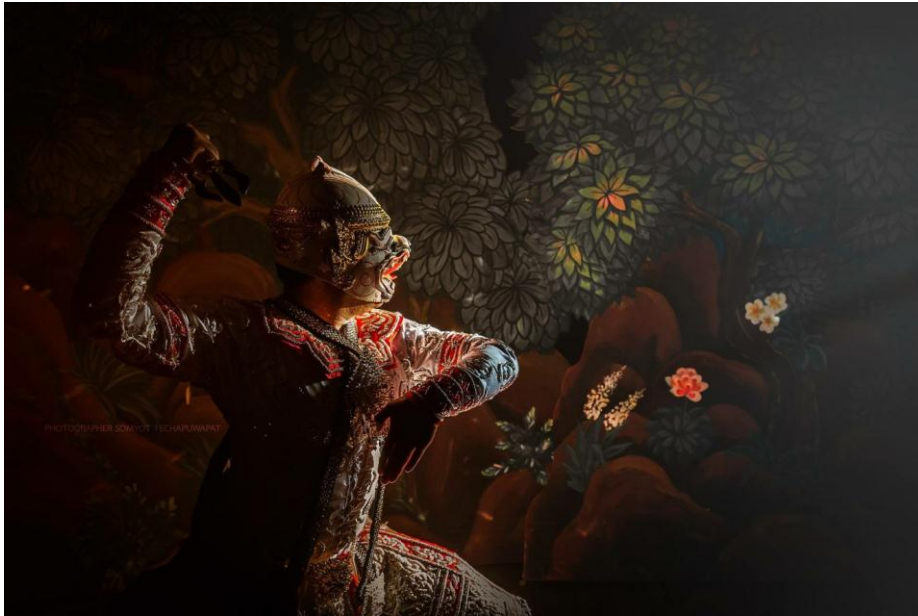
1. ด้านวิจิตรศิลป์

ทางด้านวิจิตรศิลป์นั้น สำหรับการแสดงโขนนั้นถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการแสดงโขน ไม่ว่าจะเป็นฉากที่ต้องใช้ประกอบการแสดง ล้วนแล้วแต่ต้องใช้ความชำนาญในการเขียนและเส้นสายลวดลายแสงและเงาต่างๆ ที่ให้อารมณ์และความรู้สึกถึงผู้ชมและอุปกรณ์การแสดง และสะท้อนส่งผ่านกลับมายังผู้ชมให้ได้รับความรู้สึกต่างๆ เช่น ความสวยงาม ความอ่อนไหว ความอลังการ ความตระการตา ความซาบซึ้ง ในงานเขียนฉากประกอบการแสดงรวมถึงการให้สีในฉากและเครื่องแต่งกายของตัวละครที่สามารถบอกบุคลิกลักษณะนิสัยของตัวละครได้อีกด้วย นอกจากนี้ทางด้านวิจิตรศิลป์ก็ยังรวมไปถึงเครื่องแต่งการที่ต้องใช้ความวิจิตรงดงามในการปักดิ้น เพื่อให้เกิดลวดลายต่างๆ ที่อ่อนช้อยสวยงามตระการตาและมีสีสันที่สดใสให้เหมาะกับลักษณะนิสัยของตัวละคร ซึ่งต้องใช้ความละเอียดอ่อนในการประดิษฐ์และจัดทำ เพราะเครื่องแต่งกายก็เป็นอีกอย่างหนึ่งที่ถือได้ว่ามีส่วนสำคัญยิ่งที่ทำให้การแสดงโขนนั้นเกิดความสวยงามตามสุนทรียภาพเช่นกันที่ผู้ชมการแสดงโขนสามารถรับรู้และเกิดความรู้สึกได้ตั้งแต่แรกเห็น

ภาพ เครื่องแต่งกายโขน

ที่มา : จารุวัฒน์ ศรีโสภา

ภาพ ฉากเขียนสี ที่ใช้ประกอบในการแสดงโขน
ที่มา : จารุวัฒน์ ศรีโสภา

ภาพ การจัดแสงตามหลักทัศนศิลป์เพื่อให้อารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร
ที่มา : จารุวัฒน์ ศรีโสภา

2. ดุริยางคศิลป์

ดุริยางคศิลป์ที่อยู่ในศิลปะการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง นั้นถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งไม่แพ้ไปกว่าด้านอื่นๆ เพราะในการแสดงโขน ชุด พาลีสอนน้อง นั้นต้องใช้น้ำเสียงบวกกับอารมณ์และความรู้สึกผนวกกับลีลาและกลวิธีในการขับร้องเป็นอย่างมากเพื่อที่จะถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกผ่านบทเพลงและท่วงทำนองของเพลงจากผู้ขับร้องไปสู่ผู้ชมและผู้ฟัง เพื่อช่วยส่งผ่านความรู้สึกของตัวละครที่กำลังแสดงให้มีความชัดเจนและเข้าถึงอารมณ์ของผู้แสดงได้ดีที่สุด สำหรับการแสดงโขนในชุดพาลีสอนน้อง นักร้องและนักดนตรีก็ต้องใช้ความรู้และความสามารถในการเรื่องของวิชาเพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องลงลึกไปยังลักษณะของอารมณ์เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงที่ให้อารมณ์และความรู้สึก ในรูปแบบของลักษณะเพลงไทยเดิมตั้งแต่ ประเภทของเพลง อารมณ์เพลง ท่วงทำนอง กลวิธีการบรรเลงและจังหวะ ซึ่งถือได้ว่าการแสดงโขนในชุดนี้จะต้องใช้ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของอารมณ์เพลงเป็นอย่างดีจึงจะสามารถถ่ายทอดอารมณ์เพลงออกมาให้คนฟัง ฟังและเกิดความรู้สึกคล้อยตามอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครที่กำลังตีบทไปพร้อมๆกัน ซึ่งในการแสดงโขนชุดนี้เมื่อผู้ร้องและผู้บรรเลงได้ขับร้องและบรรเลงด้วยอารมณ์เพลงที่ถูกต้องตามอารมณ์ของตัวละครและบทที่แสดงและก็จะส่งผลไปยังผู้แสดงที่จะสร้างอารมณ์ในการรำตีบทและถ่ายทอดความรู้สึกลงกระบวนท่ารำและส่งผ่านตัวละครมาให้ผู้ชมถึงกับน้ำตาซึมออกมาได้ทีเดียวแม้แต่ตัวผู้แสดงเองก็เข้าถึงอารมณ์ของตัวละครที่กำลังรับบทแสดงอยู่ได้เป็นอย่างดี เพลงที่เลือกมาใช้ในการถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกของการแสดงในชุดนี้นั้นคือ เพลงแขกลพบุรีและเพลงบรเทศ ด้วยอัตราจังหวะสองชั้นของเพลงไทยที่ทำให้ผู้ชมรู้สึกเศร้าโศกและเสียใจ อาลัยอาวรณ์ ซาบซึ้งมากที่สุดในการแสดงโขน ชุด พาลีสอนน้อง

ภาพ วงดนตรี ปี่พาทย์เครื่องคู่ประกอบการแสดงโขน

ที่มา : จารุวัฒน์ ศรีโสภา

3. ด้านนาฏศิลป์

ด้านนาฏศิลป์ก็เป็นอีกหนึ่งอย่างที่สำคัญที่สร้างสุนทรีภาพในการแสดงขึ้นได้เป็นอย่างดี เพราะในการแสดงขึ้นนั้นผู้แสดงจะต้องรำและตีบทตามคำร้อง คำพากย์และเจรจา เพื่อใช้ในการสื่อสารกับผู้ชมให้เกิดความเข้าใจตรงกันผ่านภาษาท่า นาฏยศัพท์และภาษานาฏศิลป์ ผ่านท่วงท่าและลีลาที่เป็นเอกลักษณ์อันงดงามตามแบบแผนนาฏศิลป์ไทยที่ได้รับการฝึกหัดจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านการหล่อหลอมเรียบเรียงกระบวนการท่าที่สวยงามอ่อนช้อยอันเนื่องมาจากระยะการฝึกหัดที่ต้องใช้ระยะเวลาเป็นหลายปีกว่าๆจะนำออกมาใช้ในการแสดงสู่สายตาประชาชนได้รับชม ซึ่งในกระบวนการท่าและการฝึกหัดนั้นจะต้องมีใจรักและมีความอดทน ทั้งสภาพร่างกายและจิตใจที่เข้มแข็ง ขยันหมั่นฝึกฝน รวมถึงมีระเบียบวินัยในการฝึกฝนและฝึกซ้อมจนเกิดความชำนาญแม่นยำ และลีลาท่าทางอันได้สัดส่วนในสรีระของร่างกายในแต่ละบุคคล เพื่อที่จะได้ถ่ายทอดกระบวนการท่าผ่านบทร้องและทำนองเพลงเป็นสื่อเพื่อให้ผู้ชมการแสดงเข้าใจความหมายในกระบวนการท่าและกิริยาของตัวละครที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งในด้านกระบวนการท่าที่ใช้ในการแสดงขึ้น ชุดพาลาสอนน้อยนั้นเป็นกระบวนการรำตีบทตามคำร้องและคำพากย์ของบทละคร ซึ่งผู้แสดงจะต้องมีทักษะในการจดจำและการถ่ายทอดความรู้สึกลงสู่กระบวนการท่าให้มีความสมจริงสมจังเป็นอย่างมากเพราะในบทร้องนั้นเป็นการแสดงความรู้สึกของตัวละครที่กำลังจะตาย แต่ยังคงไว้ลายด้วยการถือมั่นในสัจจะวาจาของตนเองที่เคยสัญญาไว้แต่เมื่อหันหลัง ไม่ยอมผิดคำสัญญาด้วยความปณิธานชาติชาติและเป็นสิ่งปณิธานที่มีความสง่างามในบุคลิกและลักษณะของตัวละคร ซึ่งถ้าผู้แสดงนั้นได้ทำความเข้าใจในลักษณะบทบาท เนื้อเรื่องและเข้าใจในลักษณะนิสัยของตัวละครแล้วนั้นก็ช่วยให้สามารถเข้าถึงตัวละครที่กำลังแสดงอยู่ได้เป็นอย่างดีและถ่ายทอดออกมาอย่างได้อรรถรสและมีสุนทรีภาพในการแสดง

ภาพ กระบวนท่ารบของตัวลิงในการแสดงขึ้น

ที่มา : จารุวัฒน์ ศรีโสภา

ภาพ กระบวนท่ารำที่ใช้สื่อสารในแสดงโขน
ที่มา : จารุวัฒน์ ศรีโสภา

ภาพ กระบวนท่ารำที่ใช้สื่อสารในแสดงโขน
ที่มา : จารุวัฒน์ ศรีโสภา

ภาพ รูปแบบการฝึกและการถ่ายทอดกระบวนการทำรำในการแสดงโขน
ที่มา : จารุวัฒน์ ศรีโสภา

4. ด้านวรรณศิลป์

สำหรับการแสดงโขน ชุดพาลีสอนน้องนั้น วรรณศิลป์ที่ปรากฏอยู่ในการแสดงชุดนี้นั้นมีอยู่ด้วยกันหลายอย่างที่เดียว อาทิเช่น วรรณศิลป์ในด้านของบทประพันธ์ คำร้อง คำพากย์คำเจรจาและวรรณกรรมที่เป็นเนื้อเรื่องใช้ในการแสดงโขนในชุดนี้ ซึ่งนับว่าเป็นวรรณกรรมสุดยอดเรื่องหนึ่งที่มีรสของวรรณคดีครบรส ถือได้ว่ามีความสวยงามตามสุนทรียศาสตร์หลายประกอบด้วยกัน อย่างเช่นบทประพันธ์นั้นจะเป็นได้ว่า มีลักษณะของคำประพันธ์ที่ใช้ในการแสดงอยู่หลากหลายชนิดไม่ว่าจะเป็น กลอนโคลงสี่สุภาพ กาพย์ยานี สิบเอ็ด และกลอนแปด และร่ายยาวที่มีความไพเราะในกระบวนการสัมผัสตามหลักภาษาและลักษณะคำประพันธ์ ในการแสดงชุดนี้นั้นมีรสของวรรณคดีอยู่ครบรสอันได้แก่

เสาวรจนี คือการกล่าวชมความงามของตัวละคร ไม่ว่าจะเป็นพญาพาลีที่มีกายสีเขียวความสง่างามและความภูมิฐานของตัวละครทวงทำลายและกิริยาของตัวละคร

นารีปราโมทย์ คือการกล่าวแสดงความรักการเกี้ยวพาราสีกันของตัวพญาพาลีกับนางดาราทิบรรยายถึงความรักของพญาพาลีที่มีต่อนางดารา เพราะนางดารามีความสวยงามจนทำให้พญาพาลีเกิดความรักและพิศวาทรักใคร่ในตัวนางดารา จนเกิดการเกี้ยวพาราสีกัน

พิโรธวาทัง คือการกล่าวข้อความแสดงความไม่พอใจ หรือแสดงอารมณ์โกรธและที่สำคัญการแสดงโขน ชุด พาลีสอนน้อง เกิดการวิวาทกันระหว่างพญาพาลีกับพญาสุครีพผู้เป็นน้องชายของตนจนถึงครั้นการรบราฆ่าฟันกัน โดยสู้รบกันเองระหว่างความเข้าใจผิดของพี่กับน้อง

สลลปังคพิไสย ที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือรสนิยมคดียุคที่เป็นความโศกเศร้า โศกา ร่ำไห้น้ำตานอง ครวญคร่ำรำพันรำพึง ของพญาพาลีกับสุครีพที่เสี่ยงกันก่อนที่จะตายจากกันด้วยความรักและความอาลัยต่อกันด้วยความสัมพันธ์ของพี่ชายและน้องชายที่มีต่อกันในตอนนี

ถือได้ว่าเป็นรสนิยมคดียุคที่สะท้อนออกมาแล้วทำให้คนดูเกิดความคล้อยตามไปกับบทบาทและการแสดงได้ตามที่ผู้จัดรวมถึงเรียกน้ำตาของคนดูได้อย่างซาบซึ้งโดยไม่รู้ตัวแม้กระทั่งผู้แสดงเองก็ตามถ้าเข้าถึงอารมณ์และบทบาทแล้วก็ไม่สามารถกลั้นน้ำตาไว้ได้ด้วยเช่นกันจึงนับได้ว่าเป็นอีกหนึ่งสุนทรียภาพของการแสดงที่ใครก็ตามได้รับชมแล้วจะสัมผัสได้อย่างแน่นอน

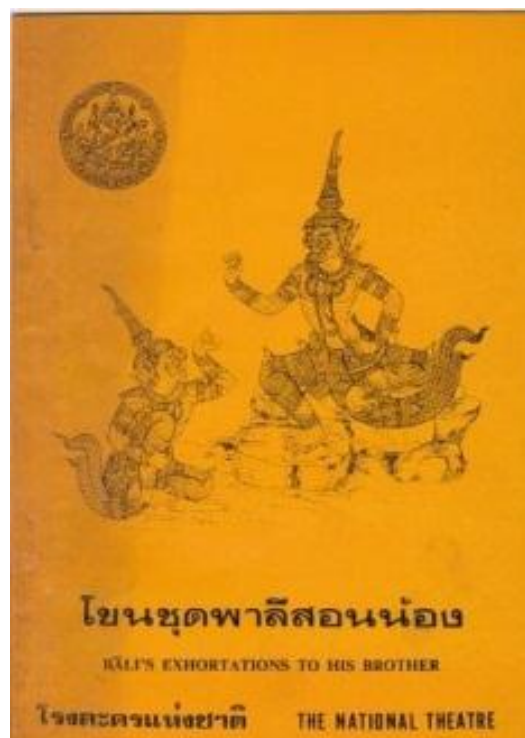
ส่วนการพากย์และการเจรจาในการแสดงโขน ชุด พาลีสอนน้องนี้นั้นเมื่อผู้พากย์ได้ใส่อารมณ์และน้ำเสียงในการพากย์และเจรจาด้วยนั้นจะทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์และความรู้สึกสงสารและความกล้าหาญและเด๋งเดี่ยวของพญาพาลีที่เคยให้สัจจะวาจาได้แก่พระนารายณ์ด้วยความเป็นลูกผู้ชายพูดคำไหนคำนั้นถึงแม้ตัวจะตายก็ไม่ยอมเสียสัจจะวาจาที่เคยสัญญาไว้ ดังนั้นในการพากย์ประกอบการแสดงโขนในชุด พาลีสอนน้องนั้น การพากย์และเจรจาก็ถือว่ามีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากที่จะช่วยสร้างสุนทรียภาพในการแสดงได้เป็นอย่างมากเพื่อให้ผู้ชมนั้นเกิดการรับรู้ทางด้านสุนทรียภาพชัดเจนมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่าศิลปะการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้องนั้นประกอบไปด้วยสุนทรียะ สุนทรียศาสตร์ และสุนทรียภาพ อันจะสะท้อนออกมาให้เห็นในรูปแบบของการแสดงนาฏศิลป์ไทยที่เรียกว่า การแสดงโขน ซึ่งเมื่อได้รับชมการแสดงแล้วนั้นก็จะสามารถรับรู้ได้ถึงสุนทรียภาพที่เป็นองค์ประกอบของการแสดงโขนในด้านต่างๆ ดังที่กล่าวมา ทำให้ผู้ชมนั้นเกิดความรู้สึกคล้อยตามไปกับบทบาทและสถานการณ์ที่ตัวละครได้ดำเนินไปตามเรื่องราว ซึ่งนับว่าเป็นศิลปะการแสดงประเภทหนึ่งที่ถือได้ว่าเป็นนาฏกรรมชั้นสูงของไทยที่มีเอกลักษณ์และโดดเด่นเป็นอย่างมากและรวมรสของวรรณคดีไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์

ภาพ การพากย์และเจรจาในการแสดงโขน

ที่มา : จารุวัฒน์ ศรีโสภา

จากที่ได้กล่าวมาแล้ว นอกจากสุนทรียภาพจะสามารถรู้สึกและรับรู้ได้จากการรับชมการแสดง ศิลปะที่เรียกว่า การแสดงโขนแล้วนั้น ผู้เขียนยังรู้สึกว่าการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง หน้าจะมีความเกี่ยวข้องกับ จริยศาสตร์ (ethics) ซึ่ง อาจารย์ สุนพงษ์ศรี (2555, หน้า 8) ได้กล่าวไว้ว่า จริยศาสตร์ นั้นเป็นสาขาหนึ่งในวิชาปรัชญา จึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า จริยปรัชญา มีส่วนเกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์ ข้อบังคับในทางศาสนา และความเชื่อในลัทธิต่างๆ อยู่บ้างแต่ จริยศาสตร์ หรือ จริยปรัชญา ต่างจากหลัก ศาสนาไปบ้างตรงที่มุ่งเน้นถึงเนื้อหาสาระหรือแก่น (Substance) เนื้อหา (content) เนื้อเรื่อง (Subject matter) สาระหรือแก่นสาร (essence) ที่ว่าด้วยเรื่องของการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ ค้นหา เกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไรหนิผิดไม่ผิด ถูกไม่ถูก ดีไม่ดี ควรไม่ควร และพิจารณาปัญหาเรื่องสถานภาพของคุณค่าทางศีลธรรม ซึ่งสุนทรียศาสตร์บางสำนักยึดถือเป็น มาตรฐานสำคัญสำหรับเกณฑ์การตัดสินเชิงสุนทรียภาพ

ภาพ สุนทรียภาพการแสดงโขน ชุด พาลีสอนน้อง
ที่มา : จารุวัฒน์ ศรีโสภา

จริยศาสตร์มีส่วนเข้ามาสัมพันธ์กับสุนทรียศาสตร์ค่อนข้างแนบแน่นโดยเป็นหนึ่งในปัญหาหลักของสุนทรียภาพในเรื่องของความดีหรือจริยธรรม ความสุนทรียหรือความงาม และความจริงหรือสัจธรรม ซึ่งจำเป็นต่อการ วิเคราะห์ และวิจัยในงานศิลปะทุกสาขา เพื่อให้เกิดความกระจ่างในจริยศาสตร์ จึงขอ นำเสนอคำศัพท์ที่มักพบเห็นเสมอ ดังนี้

จริยธรรม (ethic) มาจากคำ จริย + ธรรม มีแนวในการใช้อยู่ 2 แนวทาง คือ

- 1 เป็นความประพฤติที่ดีงามทั้งเพื่อประโยชน์แก่ตนและสังคม เช่น ปฏิบัติตามหลักศีลธรรมทางศาสนา ทางวัฒนธรรมประเพณี หลักกฎหมาย และจรรยาบรรณในวิชาชีพ
- 2 เป็นเรื่องของความรู้สึกนึกคิด และสติปัญญาของบุคคล ใช้ไตร่ตรอง อะไรควรไม่ควร

จรรยา (etiquette) คือความประพฤติ หมายความว่า เป็นพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติเป็นมารยาททางสังคม และเป็นจรรยาบรรณที่บุคคลในอาชีพต่างๆ ควรปฏิบัติ เช่น ครู แพทย์ ช่างหรือศิลปิน เป็นจรรยาบรรณวิชาชีพ (professional code) อาจมีการเขียนกำหนดไว้หรือมีการเขียนไว้ก็ได้

ศีลธรรม (moral) คำว่า moral นั้นนำมาจากภาษาละติน moralis หมายถึง หลักของการประพฤติที่ดีส่วนคำว่าศีลธรรมนำมาจากคำในพระพุทธศาสนา หมายถึงหลักของความประพฤติที่ดีที่งาม มีศีลธรรม

มโนธรรม (conscience) เป็นความรู้สึกทางใจ ในเรื่องของความผิดชอบชั่วดีอะไรควรทำ ไม่ควรทำ

คุณธรรม (virtue) เป็นสภาพของคุณงามความดี ทั้งในด้านความประพฤติและจิตใจ เช่น ซื่อสัตย์ สุจริต อุทิศเสียสละ ความอดกลั้นอดทน ความรับผิดชอบ

คตินิยม (ideology) ความคิดหรือความเชื่อ อันมีจุดมุ่งหมายร่วมกันของกลุ่มชน เช่น กลุ่มวิชาชีพ นิิกายศาสนา พรรคการเมือง

คติชาวบ้าน เป็นเรื่องราวความเชื่อของชาวบ้านเกี่ยวกับอดีต เล่ากันปากต่อปากและประพฤติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ส่วนมากมักเป็นเรื่องของคติความเชื่อ ประเพณี นิยาย นิทาน เพลง ภาษิตปริศนา บทเสี่ยงทาย งานศิลปกรรม การละเล่น ปัจจุบันมีการศึกษากันอย่างลึกซึ้งในมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์

คดิธรรม เป็นคำนาม หมายถึง ธรรมที่เป็นแบบอย่าง

ผู้เขียนในฐานะที่เป็นศิลปินนาฏศิลป์โขนลิงและเคยได้รับการถ่ายทอดบทบาทตัวสุครีพในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง จึงเคยศึกษาบทกลอนที่ใช้ในการแสดงพร้อมกับศึกษาลักษณะบุคลิกและนิสัยของตัวละคร รวมถึงอารมณ์ของตัวละครที่จะต้องถ่ายทอดเพื่อเป็นสารสื่อให้ผู้ชมรับรู้และรับทราบผ่านกระบวนการท่ารำและการตีบท ซึ่งจะต้องท่องจำบทให้ได้และทำนองเพลงที่ใช้ประกอบการตีบท เมื่อผู้เรียนได้พิจารณาบทแล้วพบว่าบทการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง นั้นมีคำสอน มีปรัชญาหลายอย่างที่ตรงกับ จริยศาสตร์ หรือ จริยปรัชญา ในหลายๆข้อ ดังคำประพันธ์ที่อยู่ในบทกลอนและคำพากย์เจรจาที่ใช้ในการแสดงโขนที่ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างมาให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

- ร้องเพลงแขกกลพบุรี -

ครั้นเสร็จซึ่งลาพระสีกร	วานรเศรำโหมนัสสา
ร้องสั่งสุครีพอนุชา	พี่จะลาสิ้นชีพนมาน
เจ้าจะอยู่เป็นข้าพระทรงจักร	จงพิทักษ์รักษาถิ่นอาหลาน
หมั่นเฝ้าเข้าเฝ้าเป็นนิจกาล	อย่าเกียจคร้านแต่ตามอำเภอใจ
สิ่งใดพระองค์ทรงตรัสถาม	อย่าเบาความเพ็ดทูลแต่โดยได้
อย่าแต่งกายหมายอวดพระทรงชัย	ที่ในพระโรงรจนา
หมอบเฝ้าอย่าก้มอย่าเงยหางาย	อย่าเตร่ตร่ายเหลือบแลซ้ายขวา
พระที่นั่งบัลลังก์อลงการ	อย่าฝ่าฝืนขึ้นนั่งอิงองค์
อันฝูงพระสนมนางใน	อย่าผูกจิตพิสมัยไหลหลง
รักดีต่อได้บาทงสุ	อย่าทงว่าทรงพระเมตตา
แขกเมืองอย่าบอกความลับ	อย่าสนิทค่านับคบหา
อันรางวัลให้ปันเสนา	อย่ามีใจอิจฉาตัดทาน
แม่นกริ้วโกรธลงโทษผู้ใด	อย่าใส่ใจยุยงจะผลาญ
อย่าโลภลักราชทรัพย์ศฤงคาร	พระบรรหารสิ่งใดจงจำความ
อาสาเจ้าตนจนตัวตาย	จึงนับเป็นชายชาญสนาม
เจ้าจงจำคำทำตาม	ก็จะจำเริญความสุขดี

- เจริญ -

พาลี - พระน้องรักร่วมชีวิตพี่ขอลา อย่าวิโยคโศกโศกาอาลัยพี่ จงปกป้องครองพลกระบี่ให้มีธรรม
เอาสามัคคีตั้งนำเป็นธงไชย หนึ่งองค์ตยังเยาว์วัยหมั่นสอนสั่ง อย่าวางใจให้ออหังกำแหงเหิม
รู้ศึกษาปัญญาเพิ่มเสริมนิสัย รู้จักเด็กรู้จักผู้ใหญ่ไม่ไขว่หน้า หนึ่งนักสิทธิ์วิทยาคณาจารย์
จงเคารพนบสัการเป็นมงคล อย่ารุกรานให้ร้อนร่นประทุษฐ์โทษ ถึงแสนโกรธรู้ระงับดับด้วย
ปัญญา พี่ฝากด้วยช่วยเลี้ยงนาคาไว้ให้จงดี

จากบทกลอนข้างต้นที่ยกตัวอย่างมานี้จะเห็นได้ว่าการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอน
น้อง ในเนื้อหานี้เป็นคำสั่งสอนของพญาพาลีที่มีต่อสุครีพผู้เป็นน้องชาย ถึงหน้าที่และข้อพึงปฏิบัติใน
ฐานะที่เป็นทหารของพระราม อาทิ ให้มีความขยันหมั่นเพียร มีความซื่อสัตย์ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อ
ผู้ใต้บังคับบัญชา และมีความจงรักภักดีต่อเจ้านาย เป็นต้น คำสอนเหล่านี้ล้วนตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่ง
คุณธรรม จริยธรรม และความเป็นจริงที่ไม่มีวันล้าสมัยทำให้มีผู้นิยมรักชมการแสดงโขนและอ่าน
วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง อยู่หลายล้านวนซึ่งแต่ละล้านวนนั้นยังมีคำสอนอื่นๆอีกที่
เป็นข้ออวยแตกต่างกันออกไป เช่น ไม่เสพสุรา ไม่คบคนพาล มีความละเอียดรอบคอบในการทำงาน ซึ่ง

อย่าไรก็ตามจะเห็นได้ว่าคำสอนทั้งหมดที่ได้ยกตัวอย่างมานี้ ล้วนบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม จริยธรรม เหมือนกันกับ จริยศาสตร์ หรือ จริยปรัชญา อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ แม้คำสั่งสอนของ “พาลีสอนน้อง” จะเป็นเรื่องปฏิบัติตัวของผู้อยู่ในฐานะข้ารับใช้ของพระเจ้าแผ่นดินในสมัยโบราณก็ตาม แต่บุคคลทั่วไปก็สามารถนำมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตต่อสังคมปัจจุบันได้ ซึ่งผู้เขียนได้เกิดความซาบซึ้งและประทับใจในสุนทรียภาพของบทกลอนจึงได้นำคำสอนของพาลีสอนน้องมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- กำจร สุนพงษ์ศรี. (2555). **สุนทรียศาสตร์ หลักปรัชญาศิลปะ ทฤษฎีทัศนศิลป์ ศิลปวิจารณ์**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2546). **สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สันติศิริการพิมพ์.
- กรมศิลปากร. (2547, กรกฎาคม, 23). **บทโฆษณารามเกียรติ์ ตอนพาลีสอนน้อง** จัดแสดงในงานสัมมนาทางวิชาการ เรื่องการอนุรักษ์และการพัฒนานาฏดุริยางคศิลป์ “โครงการวิจัยองค์ความรู้ฯ ครูเสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ” ณ โรงละครแห่งชาติ เวลา 14.00 น.